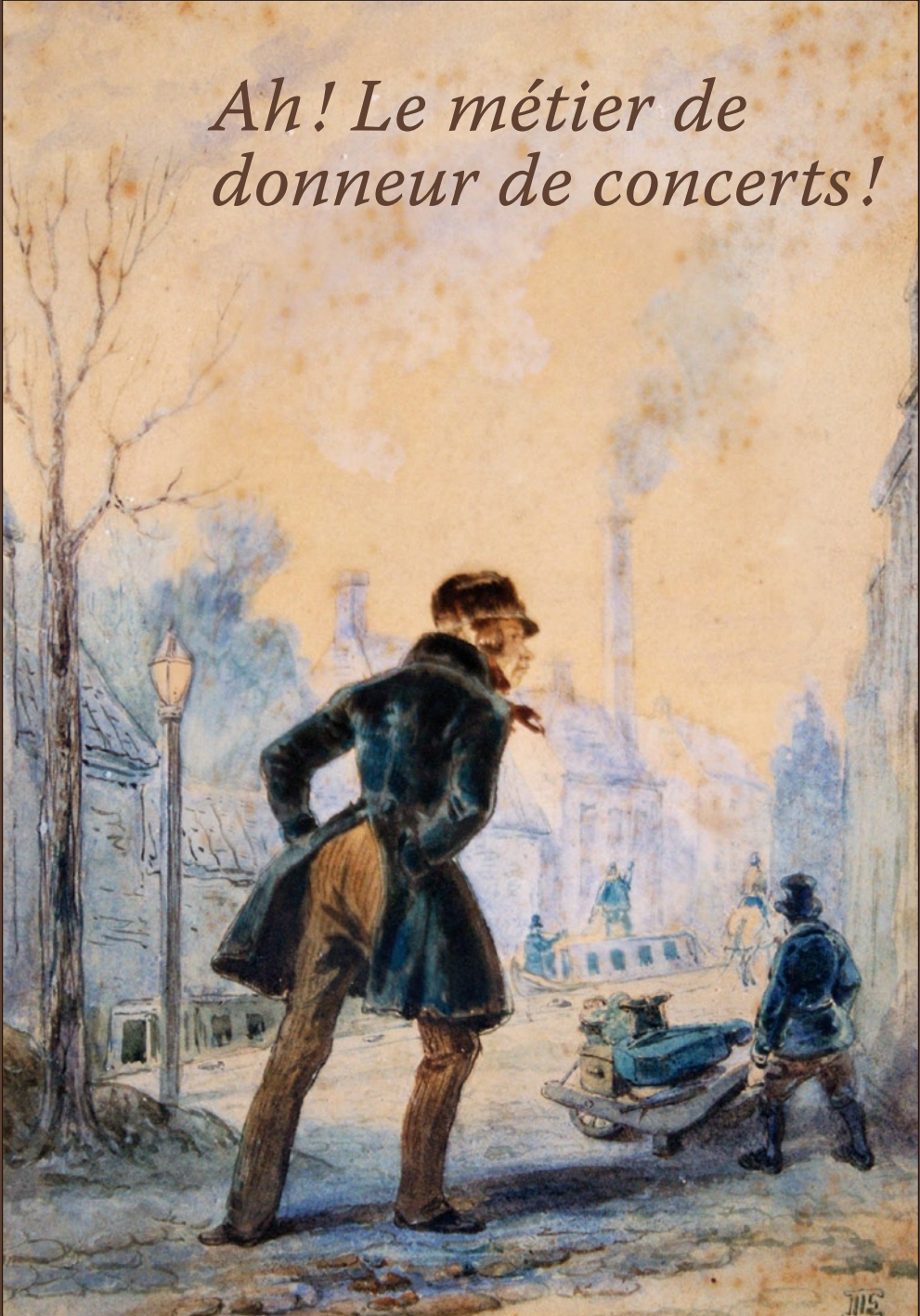

Peter François

*Ah! Le métier de
donneur de concerts!*

*Adrien François Servais (1807-1866)
als rondreizend cellovirtuoos*

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Stad Halle, de Provincie Vlaams-Brabant en de Vlaamse Regering

Ah! Le métier de donneur de concerts! Adrien François Servais (1807-1866) als rondreizend cellovirtuoos.

Door Peter François

Vormgeving: Renaat Uyttersprot

Uitgave: vzw Servais, Halle, 2007

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de auteur. Tekstgedeelten mogen worden overgenomen mits de bron duidelijk wordt vermeld in voetnoot en in bibliografie.

© tekst: Peter François, 2007

D/2007/11.191/1

ISBN : 9789078897019

Afbeelding kapt: 'De reizende virtuoos': Servais in Den Haag, pasteltekening door Jacob Joseph Eeckhout, 1837 (Privéverz.).

Woord vooraf	5
Inleiding	9
Servais en zijn biografen	10
Terug naar de bron(nen)	12
Kleermaker of muzikant?	17
<i>Jeugd en opleiding</i>	
Een muzikaal talent	17
Een veelbelovende start	21
De reizende ster	25
<i>De virtuoos, een avonturier</i>	
Servais' reizen in vogelvlucht	25
De concertreizen van 1852 en 1859	27
Rusland en het Nabije Oosten: vijfde concertreis, 1852	27
Oekraïne en Oostenrijk-Hongarije: zevende concertreis, 1859	28
De virtuoos, een avonturier	33
"Une ample moisson de roubles et de lauriers"	39
<i>Voorbereiding van de optredens en verloning</i>	
Optredens in Spa	39
Bezoek aan Spa in 1861	40
Sophie Feygin, de vrouw achter de artiest	42
Het 'honorarium'	43
1864, het jaar van het mislukte engagement	43
Tweede poging in 1865	44
Tournées: op voorhand uitgestippeld	45
Concertreizen: "espérons et risquons"	48
Zesde concertreis (1856-1857)	48
"Permettez-moi de vous recommander..."	51
"Une ample moisson de roubles et de lauriers"	52
Fantaisies en Souvenirs	57
<i>Servais' repertoire</i>	
Cellist-composer	57
Lesgever	59
Een romantisch repertoire	60
"Composé et exécuté par M. Servais"	61
Een reizende bibliotheek	62
Waarde en belang	63
Verspreiding	65

<i>De Paganini van de cello</i>	67
<i>Weerklank bij pers en publiek</i>	
“Le lion de la saison” : Servais in Wenen	67
Chronologie van zijn verblijf	67
Servais’ Weense optredens in de pers	73
Repertoire	74
Een Europese ster	75
Waardering in de muziekwereld	82
De Paganini van de cello	86
<i>Slotbeschouwingen</i>	89
<i>Voetnoten</i>	95
<i>Bijlagen</i>	111
<i>Bibliografie</i>	159
<i>Register van persoonsnamen</i>	179
<i>Samenvatting</i>	185
<i>Summary</i>	187
<i>Résumé</i>	189

In de negentiende eeuw verwaterde het adellijke mecenaat, waardoor voor vele muzikanten een belangrijke bron van inkomsten wegviel. Maar de negentiende eeuw bracht ook de Romantiek, die de virtuoos op de voorgrond plaatste, en de opkomst van de burgerij, die een belangrijke muziekconsument werd. Een virtuoos wilde gezien en gehoord worden:

Le virtuose se donne à voir autant qu'à entendre. Il doit se produire, paraître. Si le chef d'œuvre peut rester 'inconnu', la virtuosité ne peut être que notoire, elle suppose sa perception objective immédiate, elle demande des témoins directs, elle doit se montrer pour exister, être visible.⁵

Honderden musici kozen daarom voor een reizend bestaan. Europa doorkruisen verliep anderhalve eeuw geleden vanzelfsprekend veel minder vlot dan vandaag. Hoe slaagden die muzikale reizigers in hun opzet? Wellicht ging dat reizen met veel avontuur en inspanning gepaard. Hoe speelden de virtuozen het klaar om op zoveel verschillende plaatsen een concert te geven? Wat voor repertoire brachten ze? Hoe reageerden het publiek en de pers op de reizende virtuoos, en wat was zijn positie in de (Europese) muziekwereld? Vele interessante uitgangspunten, maar zijn er ook al antwoorden geformuleerd? Het fenomeen van de reizende virtuoos werd helaas nog relatief weinig bestudeerd. In 1992 verscheen het boek *Musiker Reisen. Vierzehn Kapitel aus der europäischen Kulturgeschichte* van Franzpeter Messmer.⁶ De detailstudies gaan van Josquin Desprez in de Nederlanden tot Arnold Schönberg in Los Angeles, een te grote verscheidenheid, die de diepgang niet bevordert. Een belangrijke stap was een colloquium in het kader van een onderzoeksprogramma van de European Science Foundation, *Musical Life in Europe 1600-1900 – Circulation, Institutions, Representation* (1998-2002), dat resulteerde in de bundel *Le Musicien et ses voyages. Pratiques, réseaux et représentations*.⁷ Helaas handelen slechts drie bijdragen over negentiende-eeuwse musici.

Ook recente biografieën van reizende virtuozen zijn dun gezaaid. Van het leven van Franz Liszt zijn vele details bekend. Ook over Niccolò Paganini verscheen een hele reeks boeken en artikelen, al zit er veel kaf tussen het koren.⁸ Lev Ginsburg zorgde voor een biografie van Henri Vieuxtemps.⁹ De enige recente studie over een negentiende-eeuwse cellist is een monografie over Alfredo Piatti.¹⁰ De meeste studies beperken zich tot de opsomming van data, plaatsen en personen. Een aangename uitzondering vormt het boek *The Virtuoso Liszt* uit 2004, waarin Dana Gooley aandacht besteedt aan de strateeg in Liszt en de rol van pers en publiek.¹¹ Ook vermeldenswaard is een monografie over de Nederlandse tenor Willem Pasques de Chavonnes Vrugt.¹² Daarin bekijkt en vergelijkt de auteur ook het repertoire, het honorarium en het publiek van de zanger. Er is nood aan meer van dergelijke wetenschappelijk aangepakte detailstudies die de feitelijke gegevens overstijgen.

De Belgische cellist Adrien François Servais was een van die virtuoze reizigers. Drieëndertig jaar lang heeft hij het Europese continent doorkruist. Het loont dus de moeite om Servais' carrière van naderbij te bekijken en daarbij stil te staan bij de organisatie van de concerten, zijn repertoire en de reactie van publiek, pers en muziekwereld. Heel wat virtuozen namen een

Kleermaker of muzikant? Jeugd en opleiding

Adrien François Servais werd geboren op 6 juni 1807 in Halle, een stadje twintig kilometer ten zuiden van Brussel, dat sinds de schenking in 1266 van een miraculeus Onze-Lieve-Vrouwbeeld een bedevaartsoord is. De familie Servais heeft Halse wortels tot diep in de zeventiende eeuw. De grootouders, overgrootouders en betovergrootouders in mannelijke lijn van Servais' ouders werden immers bijna allemaal in Halle geboren, en ze trouwden en stierven er.⁵⁶ Vader Jean Baptiste Servais was "cordonnier",⁵⁷ wat we als schoenlapper mogen interpreteren,⁵⁸ moeder Joséphine Bande stond opgegeven zonder beroep,⁵⁹ maar zou als meid gewerkt hebben bij enkele rijke families in de buurt.⁶⁰ In 1805 was er al een meisje geboren, dat na tien dagen overleed.⁶¹ Een tweede dochter kwam in 1809 ter wereld.⁶² Het gezin bewoonde een eenvoudig huisje in het stadscentrum, gelegen in het Handbooghof, een straatje dichtbij de rivier de Zenne.⁶³ Niets wees erop dat de jongen ooit zou optreden voor prins en koningen. Dit hoofdstuk brengt het verhaal van een geleidelijke opgang.

Een muzikaal talent

Een anoniem auteur beschreef in 1833 Halle als "[une] petite ville où il n'y a presque pas de ressources en musique".⁶⁴ Toch had Halle als een van de eerste steden een harmonie, vermoedelijk

Jean Baptiste Servais in 1838, olie op doek door
Jean-Joseph Delanghe (Privéverz.)

ontstaan in 1790.⁶⁵ Er weerklonk daarnaast al eeuwen muziek in de Halse Sint-Martinuskerk. De dagelijkse misviering werd er opgeluisterd door een orkestje van een twaalfstal man, een koor en een organist. Het orkestje telde behalve strijkers ook een vijftal verschillende blaasinstrumenten en leek een afgeslankte versie van de harmonie.⁶⁶

Vader Servais was zelf amateurviolist. Als bijverdienste speelde hij op allerlei feesten in de buurt.⁶⁷ Vanaf september 1814 bespeelde hij ook de eerste viool in het kerkorkest, tegen een maandelijks vergoeding van zeven gulden.⁶⁸ Hij bleef spelend lid tot aan zijn overlijden op 18 maart 1838.⁶⁹ Hij zou ook gezongen hebben op het doxaal⁷⁰ en hij kon muziek overschrijven.⁷¹

Als Adrien François Servais school gelopen heeft, was dat wellicht beperkt in de tijd. De meeste onderwijzers gaven immers les in bijberoep. Ze brachten de leerlingen de elementaire kennis bij van lezen en schrijven, en eventueel ook rekenen.⁷² Het onderwijs werd in Halle pas vanaf eind 1817 professioneel ontwikkeld.⁷³ Jean

Maagdenburg, Dresden, Lübeck en Hamburg bracht hen uiteindelijk in Sint-Petersburg. Van daaruit verkende Servais de ruime omgeving. In juli 1846, enkele maanden na de geboorte van hun zoontje Franz in Sint-Petersburg, was het gezin terug thuis. In december 1846 reed Servais naar Parijs, waar hij een paar maanden verbleef. Eind 1847 of begin 1848 vertrok hij op een kortere concertreis, die hem onder meer naar Wenen en Praag bracht.

In mei 1848 werd Servais tot leraar cello benoemd aan het Brusselse Conservatorium. Zijn leraarschap leidde als vanzelf tot een meer sedentair bestaan. Toch slaagde Servais erin om elk jaar een paar maanden te reizen. In de zomermaanden bezocht hij een aantal badsteden, en ook bijna elke winter was hij weg. Voor die winterreizen was telkens de goedkeuring van de Minister van Binnenlandse Zaken nodig. We zien Servais tournees ondernemen door Nederland (1851 en 1856) en Frankrijk (1864); in 1858 en 1861 verbleef hij een aantal weken in Parijs.

Servais aan de vooravond van zijn eerste concertreis.
Lithografie door Charles Baugniet, Brussel, 1838
(Halle, Zuidwestbrabants Museum, B.1227)

Zijn vijfde concertreis (november 1851 – juli 1852) bracht Servais samen met Achille Devigne naar Duitsland, Polen, Rusland, Moldavië, Roemenië, Turkije en Oekraïne. Pas viereneenhalfjaar later vatte hij een zesde reis aan (december 1856 – mei 1857). Met Gennaro Perelli deed hij Polen, Rusland en Oekraïne aan. Vrij snel volgde een reis naar Polen, Oekraïne, Oostenrijk, Hongarije en Tsjechië (januari – april 1859). Drie jaar later (december 1862 – februari 1863) verkende Servais Denemarken, Zweden en Noorwegen. Een negende en laatste reis bracht hem met zijn jongste zoon Joseph van januari tot april 1866 nog eens naar Rusland.

Servais' drieëndertigjarige carrière leverde hem een goed gevuld palmares op. Zo heeft hij opgetreden in de meeste grote Europese steden, in beroemde zalen als de Musikvereinsaal in Wenen en het Gewandhaus in Leipzig en voor haast alle Europese vorstenhuizen. Hij trad op met het orkest van de Londense

Royal Philharmonic Society, het Gewandhausorkest en de Wiener Philharmoniker, en aan de zijde van 'sterren' als Franz Liszt, Anton Rubinstein, Felix Mendelssohn, Henri Vieuxtemps, Clara Schumann, Ferdinand David, Wilhelmine Schröder-Devrient en Henriette Sontag. Daarnaast liet Servais zich vaak horen samen met een veelbelovende jonge pianist of cellist.

In eigen land en op zijn reizen werd Servais voortdurend aangeklampt voor een optreden in beperkte kring, meestal bij edelen, maar meer en meer ook bij rijke burgers. De Franse Revolutie had hen immers meer economische en politieke macht bezorgd, zodat de salons van

de rijke burgers uitgroeiden tot trefpunten voor muziekbeoefening. Voor een artiest waren zulke optredens belangrijk om contacten te leggen, en ze werden bovendien vaak royaal betaald. Ook vriendenbezoeken waren dagelijkse kost. Vaak werd er dan gemusiceerd, al dan niet met publiek. Zo speelde Servais regelmatig quatuors met Ferdinand Kufferath en Hubert Léonard, aangevuld met een wisselende tweede violist. Eind 1847 nam Servais zijn intrek in een nieuw gebouwde villa in Halle. Die 'Villa Servais' werd het decor van menig kamermuziekrecital.

De concertreizen van 1852 en 1859

Rusland en het Nabije Oosten: vijfde concertreis, 1852

In november 1851 vertrok Servais voor de vijfde keer op concertreis, "pour aller rendre visite à l'Empereur Nicolas",¹⁴⁶ zoals *La Belgique musicale* grapt. De *Revue et Gazette musicale de Paris* maakte wat al te voorbarig gewag van zijn laatste reis naar Rusland.¹⁴⁷ Als reisgezel koos Servais de Gentse pianist Achille Devigne, amper eenentwintig jaar oud. Voordien hadden ze al samen opgetreden in Nederland.¹⁴⁸ Die reis moet zeker een rol hebben gespeeld in de doorbraak van de jongeman; jaren later nog werd Devigne met die reis geassocieerd.¹⁴⁹

Wanneer de twee precies vertrokken zijn, blijft onduidelijk. Zeker is dat ze op 23 november in Berlijn waren. Die dag bracht Servais immers een bezoek aan Giacomo Meyerbeer, een goede bekende. Ook de dag erna was hij bij Meyerbeer te gast.¹⁵⁰ Servais zou in Berlijn ook enkele hofconcerten hebben gegeven.¹⁵¹ Het duo trok vervolgens naar Warschau, waar het drie publieke concerten gaf: één in het theater op 1 december en twee andere in de Redoutenzaal op 6 en 10 december.¹⁵² Daarnaast waren Servais en Devigne te horen in enkele salons, onder meer bij prins Lubomirski.¹⁵³ Keerden Servais en Devigne na Warschau op hun stappen terug, met een bezoek aan het groothertogdom Mecklenburg-Strelitz? De groothertog nodigde Servais immers via een brief van 26 december uit om bij hem op te treden, twee dagen later.¹⁵⁴

Opnieuw ontbreekt elk spoor, tot we het duo terugvinden in Sint-Petersburg. Op 18 januari 1852 concerteerde Servais bij gravin Potemkine.¹⁵⁵ In Sint-Petersburg ontmoette hij ook twee oude bekenden: Henri Vieuxtemps, die al enkele jaren in Rusland verbleef, en Anton Rubinstein, met wie hij tien jaar eerder in Wenen had kennisgemaakt. Samen speelden ze een pianotrio van Beethoven tijdens een concert aan het Russische hof.¹⁵⁶ Een volgende stop was Kiev, in Oekraïne. Servais gaf er enkele concerten. Vervolgens kwam Odessa aan de beurt, aan de Zwarte Zee. Na afloop van het vierde concert kreeg Servais van prins Dolgorouky een gouden lauwerkrans overhandigd.¹⁵⁷ In Odessa nam hij even de tijd voor enkele brieven naar huis. Hij schreef onder meer naar een van de broers Schott, die het Brusselse filiaal van B. Schott's Söhne openhielden en *Le Diapason* uitgaven. Bij die brief voegde hij een artikeltje uit een plaatselijke krant, met de vraag om het op te nemen in een volgend nummer.¹⁵⁸ In de nacht van 27 op 28 maart of de morgen daarop vertrok hij.¹⁵⁹ Was de reis tot nu toe al behoorlijk avontuurlijk, dan spreekt het vervolg van de reis zeker tot de verbeelding. De *Revue et Gazette musicale de Paris* parafraseerde een brief van Servais over diens wedervaren:

Arrivait-il dans un chef lieu de province, le représentant de l'autorité l'accueillait magnifiquement au nom de l'empereur; les nobles de la ville mettaient gratuitement à sa disposition leur salle, leur redoute tout éclairée, et souscrivaient pour un nombre considérable de billets au concert qu'il était prié de donner. Ce concert annoncé, les propriétaires des châteaux voisins (et le voisinage s'étend à une grande distance grâce

Ah! Le métier de donneur de concerts!

Inhoud

1. De familie Servais	112
2. De reizen van Adrien François Servais (1833-1866)	114
3. Door Servais bezochte steden	116
4. Servais' concertreizen	119
5. Het oeuvre van Adrien François Servais	120
6. Aan Adrien François Servais opgedragen composities	123
7. Servais in Spa (1861-1865): correspondentie met Edouard Davelouis	126
8. Servais in Wenen: recensies van het eerste optreden op 15 februari 1842	131
9. Servais gevolgd vanuit België: artikel uit <i>Revue musicale belge</i> , jg. 2, nr. 47, 10 februari 1842, p. 192	139
10. Brief van Adrien François Servais aan [Jean of Pierre] Schott, Odessa, 13/25 maart 1852	140
11. Brief van Adrien François Servais aan Hubert-Ferdinand Kufferath, Stockholm, 22 januari [1863]	146

Register van persoonsnamen

A

- Abd-ul-Mejid (1823-1861) 28
Adami, Heinrich (1807-1895) 73, 74, 132, 133
Albert II van België 93
Albrecht van Oostenrijk-Teschen (1817-1895) 100
Aloys II von und zu Liechtenstein (1796-1858) 71
Anschütz, Roderich (1818-1888) 71
Auber, Daniel François Esprit (1782-1871) 21, 61

B

- Bach, Johann Sebastian (1685-1750) 57, 64
Bächi, Julius 11
Baillie, Alexander 65
Baillot, Pierre (1771-1842) 25
Bakerman 51
Bande, Joséphine (1784-1878) 17
Barnum, Phineas Taylor (1810-1891) 55, 103
Batta, Alexander (1816-1902) 20, 60, 85, 98, 125, 131
Baudiot, Charles (1773-1849) 25
Baugniet, Charles (1814-1886) 10, 26
Bazzini, Antonio 56
Becher, Alfred-Julius (1803-1848) 68, 72, 73, 135, 136, 137
Becker, Hugo (1863-1941) 58, 65, 66, 108
Beeckmans, Guillaume (1762-1842) 22
Bekker, Pierre-Radolphe (1839-1875) 60
Bellini, Vincenzo (1801-1835) 61
Bénazet, Edouard (1801-1867) 43, 55, 83, 126, 127
Bender, Jean-Valentin (1801-1873) 21
Benedict, Jules (1805-1884) 82
Berlioz, Hector (1803-1869) 82, 87, 91, 96
Bertrand, Aline (1798-1835) 22
Bessems, Antoine (1806-1868) 61

- Blaes, Joseph (1814-1892) 14, 90, 126, 147
Blanchard, Henri (1791-1858) 77
Blondeel, Firmin 11
Boccherini, Luigi (1743-1805) 57
Bochsa, Charles (1789-1856) 73
Böhrrer, Max (1785-1867) 74
Boon, Jan (1898-1960) 11
Borremans, René 14
Borthmühl, Rob Emile 83
Bull, Ole (1810-1880) 83

C

- Campbell, Margaret 11
Capuçon, Gauthier 108
Carafa, Michele (1787-1872) 61
Chanel, Coco (1883-1971) 93
Chopin, Frédéric (1810-1849) 58, 60, 61
Chott 44, 128
Claes, Adolphe (1784-1857) 84, 123, 124
Claes, Philippe 119
Clement, Raymond 14
Closson, Ernest (1870-1950) 11
Coenen, Johannes Meinardus (1824-1899) 53
Coligny, Charles 14
Cornelissen, graaf 126
Cramer, Johann Baptist (1771-1858) 25

D

- Dachs, Joseph 30
Damcke, Berthold (1812-1875) 50, 61, 62, 102
Dancla, Arnaud (1819-1862) 85, 125
Dargomyzhsky, Aleksandr (1813-1869) 52
Davelouis, Edouard (1798-na 1876) 41, 42, 43, 44, 45, 52, 100, 101, 126, 127, 128, 129
David, Ferdinand (1810-1873) 26, 83
Davidov, Karl (1838-1889) 57, 58, 66, 85, 91, 125

de Bériot, Charles-Auguste 131
 de Bournonville, Jean 14
 de Curzon, Henri (1861-1942) 11
 Déjazet, Jules (1812-1846) 122
 De Katow, Hélène 60
 Delabarre, Louis-Albert (1809-1885) 40
 de la Croix de Chevrières de Sayve, Jules (1784-1873) 19
 de Lange, Daniël (1841-1918) 28, 60
 de Lange, Samuel (1840-1911) 28, 30, 119
 Delanghe, Jean-Joseph (1800-1865) 17
 Delhasse, Félix (1809-1898) 10, 12, 95
 de Liedekerque-Beaufort, Hadelin (1816-1890) 147
 de Ligne, Eugène (1804-1880) 56
 Demunck, Ernest (1840-1915) 60, 66, 85
 Demunck, François (1815-1854) 60
 Denayre, François (1807-1890) 90, 97, 147
 Deneux, Jules (1818-1881) 85, 105
 Desmet, Zeger 14
 Desprez, Josquin (ca. 1440-1521) 9
 de Stainlein-Saalenstein, Louis (1819-1867) 85, 124
 Deswert, Isidore (1830-?) 60
 de Swert, Jules (1843-1891) 60
 de Toulouse-Lautrec, Henri (1864-1901) 93
 de Try, Elisa 60
 Devigne, Achille (1830-1883) 26, 27, 28, 141
 Diaghilev, Serge (1872-1929) 93
 Dienne, Charles 60
 Döhler, Theodor (1814-1856) 73
 Dolgorouky, prins 27, 140
 Donizetti, Gaetano (1797-1848) 61
 Dotzauer, Justus Johann Friedrich (1783-1860) 57, 66, 91
 Dreyschock, Alexander (1818-1869) 55, 84
 Duez, Auguste 60
 Duport, Jean-Louis (1749-1819) 20, 57

E

Ebell, E. G. 133, 134, 136, 137
 Eeckhout, Jacob Joseph (1793-1861) 46
 Ernst, Heinrich Wilhelm (1814-1865) 109

Ernst II van Saksen-Coburg Gotha (1818-1893) 56
 Escudier, Marie (1809-1880) 101, 126
 Escudier-Kastner, Rosa 41, 56

F

Fétis, François-Joseph (1784-1871) 10, 11, 22, 51, 52, 83, 90
 Feuillard, Louis (1872-1941) 108
 Feyghine, Julie 101
 Feygin, Léopold-Eléazar (1798-1859) 42
 Feygin, Sophie (1820-1893) 13, 14, 25, 42, 43, 44, 56, 89, 93, 101, 102, 119, 126, 127, 128, 129, 147
 Filippini, Rocco 108
 Fischer, Adolphe (1847-1891) 60
 Fischhof, Joseph (1804-1857) 72
 Franchomme, Auguste (1808-1884) 55, 57, 66, 84, 85, 91, 109
 François, mademoiselle 126
 Franz Joseph van Oostenrijk (1830-1917) 30, 56
 Frederik August II van Saksen (1797-1854) 55
 Frederik van Nederland (1797-1881) 46
 Frederik VII van Denemarken (1808-1863) 56, 147
 Friedrich Wilhelm III van Pruisen (1770-1840) 52
 Fuchs, Alois (1799-1853) 69

G

Gariboldi, Giuseppe (1833-1905) 84, 125
 George Wilhelm von Mecklenburg-Strelitz (1779-1860) 99
 Ghys, Joseph (1801-1848) 25, 61, 62, 121
 Giesenkirchen, François 60
 Ginsburg, Lev (1907-1981) 9, 11, 12, 58, 63
 Glöggel, Franz (1796-1872) 68, 71
 Godebska, Misia (1872-1950) 14, 93
 Godebski, Cyprien (1835-1909) 82, 92, 93, 109
 Godefroid, Félix (1818-1897) 122
 Godefroid, Jules (1811-1840) 122

Goethals, Auguste (1812-1888) 90, 146
 Goltermann, Georg (1824-1898) 57, 66, 84, 85, 91, 125
 Gooley, Dana 9
 Gortschakoff, prins 48
 Gounod, Charles (1818-1893) 61
 Gregoir, Edouard (1822-1890) 10, 11
 Gregoir, Jacques Joseph Mathieu (1817-1876) 57, 61, 62, 65, 66, 84, 121, 123, 147
 Grégoire, Jean-Michel 11, 101
 Grimm, Justus 65
 Grütmacher, Friedrich (1832-1903) 57, 65, 66, 84, 85, 91, 124

H

Haine, Malou 12, 96, 109
 Hainl, François-Georges (1807-1873) 84
 Hanslick, Eduard (1825-1906) 74
 Hanssens, Charles-Louis jr. (1802-1871) 22, 60
 Hanssens, Charles-Louis sr. (1777-1852) 20, 98
 Hartdegen, Adolphe 60
 Haslinger, Tobias (1787-1842) 68, 73
 Haumann, Théodore (1808-1878) 87, 131
 Haydn, Joseph (1732-1809) 60, 61, 67, 104
 Heermann, Hugo (1844-1935) 14
 Hellmesberger, Georg (1800-1873) 67
 Hellmesberger, Joseph (1828-1893) 30
 Hellsberg, Clemens 70
 Hermann, Adam (1836-1893) 60
 Herz, Henri (1803-1888) 89
 Holmes, Alfred (1837-1876) 148
 Holmes, Henry (1839-1905) 148
 Hölzel, Gustav (1813-1883) 71, 123
 Hunyady, Henriette (1806-1876) 72, 106
 Huyssen van Kattendyke, baron 45, 46

J

Jacobs, Edouard (1851-1925) 60, 66
 Jacquard, Léon (1826-1886) 55
 Jaëll, Alfred (1832-1882) 44, 83
 Jansen, Anna 52
 Jeral, Wilhelm (1861-1935) 108

Joachim, Joseph (1831-1907) 53
 Jonas, Ernest 60
 Jourdan, Pierre 43
 Jungmann, Albert (1823-1892) 85

K

Kellermann, Christian (1815-1866) 67, 105
 Klingenberg, Johannes (1852-1905) 108
 Kriehüber, Josef (1800-1876) 68, 69, 75
 Kufferath, Hubert-Ferdinand (1818-1896) 27, 61, 62, 80, 90, 141, 146
 Kufferath, Madame 146
 Kufferath, Maurice (1852-1919) 60
 Kummer, Friedrich (1797-1879) 57, 66, 85, 91

L

Lagarde, Ch. 43
 Lahou, Joseph (1798-1847) 45
 Lamare, Jacques-Hurel (1772-1823) 20
 Lamaze, David 109
 Lamoury, Philippe 60
 Lardin, Jules (1787-ca.1871) 12, 25, 47
 Leenders, Maurice (1833-na 1896) 44, 45, 129
 Lemoine, Edouard 41
 Léonard, Hubert (1819-1890) 27, 42, 43, 44, 52, 53, 59, 61, 62, 65, 81, 90, 121, 126, 141, 146
 Léopold-Loëb, Jules (1857-1933) 108
 Leopold I van België (1790-1865) 56, 81, 85
 Libotton, Gustave 60
 Liébert, Alphonse 42
 Lind, Jenny (1820-1887) 55, 89
 Liszt, Franz (1811-1886) 9, 10, 12, 26, 52, 55, 58, 61, 70, 77, 78, 83, 86, 89, 90, 92, 96, 108, 134, 135, 146
 Litolf, Henri (1818-1891) 51, 55, 86, 102, 105
 Louis-Philippe van Frankrijk (1773-1850) 56
 Lubeck, Louis (1838-1904) 55
 Lubomirski, Kazimiers Anastazy (1813-1871) 27, 99

M

Mahler 73, 106, 133

Malibran, Maria-FÈlicita (1808-1836) 21
 Marcelis, August 11
 Marimon, Marie Ernestine (1835-?) 40, 41
 Marinoni, Fortunata 45, 54
 Mazas, Jacques-Féréol (1782-1849) 25, 84, 123
 Meerti, Elisa (1817-1878) 71, 72, 73, 126
 Meerts, Lambert-Joseph (1800-1863) 146
 Megiddo, Inbal 65
 Mélesville (1787-1865) 52
 Mendelssohn, Felix (1809-1847) 26, 64, 83
 Merk, Joseph (1795-1852) 52, 72, 84
 Messmer, Franzpeter 9
 Meyerbeer, Giacomo (1791-1864) 14, 27, 61, 83, 85, 91, 96
 Michotte, Edmond (1831-1914) 11, 14, 41, 83, 90
 Minet, Pierre 109
 Mirecki, Víctor (1847-1921) 60
 Mozart, Wolfgang Amadeus (1756-1791) 60, 61, 67, 69, 104, 131, 133, 134, 136, 137
 Muller 53
 Muller, Valentin 60

N

Neruda, Franz (1843-1915) 60
 Nicolai, Otto (1810-1849) 69, 70
 Nicolas I van Rusland (1796-1855) 25, 27, 42, 52

O

O'Sullivan de Grass, Arthur 56
 O'Sullivan de Grass, Charles 85
 Onslow, George (1784-1853) 25, 84, 123
 Oudshoorn, Antoine Marinus (1833-1906) 60

P

Pabst, Gustav 71
 Paganini, Niccolò (1782-1840) 9, 10, 58, 67, 74, 78, 82, 83, 86, 87, 89, 90, 92, 109, 131, 135
 Pape, Henri (1787-1875) 25
 Pape, Winfried 62

Pasques de Chavonnes Vrugt, Willem (1798-1873) 9, 54, 122
 Patti, Adelina (1843-1919) 55
 Pauw van Wieldrecht, Maarten Iman 46
 Pawlowna, Anna (1795-1865) 25, 46, 52
 Pazdírek, Franz 66, 105
 Peeters, An 11
 Péliissier 52
 Perelli, Gennaro 26, 48, 119
 Petit, Pierre 41
 Piatti, Alfredo (1822-1901) 9, 57, 59, 66, 81, 84, 85, 91, 109, 124
 Platel, Nicolas-Joseph (1777-1835) 20, 21, 22, 60, 98
 Pleyel, Marie (1811-1875) 59
 Poorten, Arved 60, 125
 Popper, David (1843-1913) 57, 66, 85, 91
 Possoz, Emile (1822-1885) 82
 Potemkine, Tatjana 27, 55
 Proch, Heinrich 131, 134, 136, 137
 Prume, François (1816-1849) 131

R

Ravel, Maurice (1875-1937) 93
 Renardi 43
 Renoir, Auguste (1841-1919) 93
 Richter, Hans (1843-1916) 12
 Ritter, Théodore (1841-1886) 146
 Rivière, Anna (1810-1884) 73
 Romberg, Bernhard (1767-1841) 57, 58, 59, 62, 66, 67, 84, 85, 91
 Ronco, Claudio 65
 Rossini, Gioacchino (1792-1868) 14, 52, 61, 82, 83, 87, 91, 96, 125
 Rubini, Giovanni Battista (1795-1854) 55
 Rubinstein, Anton (1829-1894) 26, 27, 71, 73, 83, 84, 124

S

Sack, Theodor 52, 146, 148
 Saint-Saëns, Camille (1835-1921) 83
 Saphir, Moritz Gottlieb (1795-1858) 71, 73
 Schmidtbauer 131, 133, 134, 136, 137
 Schönberg, Arnold (1874-1951) 9

Schott 140, 147
 Schott, Bernhard (1748-1809) 140
 Schott, Jean 140
 Schott, Pierre 140
 Schröder-Devrient, Wilhelmine (1804-1860) 26
 Schroeder, Alwin (1855-1928) 108
 Schubert, Franz (1797-1828) 60, 67, 131, 132, 134, 137
 Schumann, Clara (1819-1896) 26, 41, 53, 56
 Schumann, Robert (1810-1856) 14, 64, 72, 83
 Schwarz, Adolf (1836-1910) 74
 Scribe, Eugène (1791-1861) 21
 Sert, Misia (1872-1950) 93, 109
 Servais, Augusta (1860-1925) 14, 93
 Servais, Franz (1846-1901) 12, 26, 93, 109
 Servais, Henriette (1805-1805) 97
 Servais, Jean Baptiste (1773-1838) 17, 18
 Servais, Joseph (1850-1885) 18, 26, 60, 63, 66, 85, 93, 105, 119, 121
 Servais, Pauline (1809-1884) 97
 Servais, Sophie (1843-1872) 25, 93
 Silva, Luigi (1903-1961) 108
 Sitchez di Mendi, Antonia (1827-1914) 126, 141, 147
 Smith, Sidney (1839-1889) 83, 86, 105
 Sontag, Henriette (1806-1854) 26
 Sophie van Oostenrijk (1805-1872) 71
 Spohr, Louis (1784-1859) 148
 Spontini, Gasparo (1774-1851) 52
 Staps, Jean-Michel Frédéric (1810-1898) 21
 Stellovsky, Fyodor Timofeyevich (1828-1875) 75
 Stiepan 131, 134, 136
 Stourza, Constantin 28
 Stradivari, Antonio (1644-1737) 62
 Stransky, Joseph 84, 124
 Strauss, Johann sr. (1804-1849) 67, 72, 73, 75, 84, 124
 Stravinsky, Igor (1882-1971) 93
 Stutch, Nathan 108
 Sudre, Jean-François (1787-1862) 83

T

Telemann, Georg Friedrich (1681-1767) 57
 Thalberg, Sigismund (1812-1871) 56, 86
 Theinert, Christophe 65
 Thibaut, Edouard 12, 14
 Thibaut, Hilde 12
 Thibaut, Pierre (1831-1908) 14
 Toivio, Seeli 65
 Tulou, Jean-Louis (1786-1865) 25

V

van Beethoven, Ludwig (1770-1827) 27, 60, 61, 64, 67, 104
 van Biene, Auguste (1850-1913) 60
 van Bree, Johannes Bernardus (1801-1857) 53
 Vandercammen, Charles Joseph 18
 Vandercammen, Jean Baptiste jr. 18
 Vandercammen, Jean Baptiste sr. 18
 Vandercammen, Jean Joseph (1788-1866) 11, 18, 21
 Vanderlinden, Aubert 93
 Vanderlinden, Charles-Emile 93
 Vanderlinden, Ernest 14
 Vander Plancken, Corneille (1772-1849) 19
 van der Straeten, Edmund (1855-1934) 11
 van Dyck, Ernest (1861-1923) 12, 93, 109
 van Dyck, Yseult (1889-1964) 14
 van Lier, Jacques (1875-1951) 108
 van Saksen-Meiningen, Adelaide (1792-1849) 25
 Verdi, Giuseppe (1813-1901) 60, 61
 Vermuulen 11
 Viardot, Léon (1805-1900) 39
 Viardot, Pauline (1821-1910) 52
 Vieuxtemps, Henri (1820-1881) 9, 25, 26, 27, 42, 44, 56, 58, 61, 62, 64, 65, 74, 81, 84, 90, 92, 119, 121, 123, 131
 Vieuxtemps-Eder, Josephine (1815-1868) 42
 Vivaldi, Antonio (1678-1741) 57
 Vogl 136
 von Eichthal, Elisabeth 56
 von Metternich, Klemens Lothar Wenzel (1773-1859) 52

von Meyer, Leopold (1816-1883) 56
von Wasielewski, Wilhelm Joseph (1822-
1896) 11
von Weber, Carl Maria (1786-1826) 61
Vuillaume, Jean-Baptiste (1798-1875) 62

W

Wagner, Richard (1813-1883) 14, 60, 61, 93
Warot, Constant Noël Adolphe (1812-1875)
59, 60, 104
Weiß, Julius (1814-1898) 105
Werkofsk 50
Werner, Charles 47, 60, 119, 146
Wielhorsky, Mathieu (1794-1866) 85
Wielhorsky, Michel (1788-1856) 85
Wieniawski, Henri (1835-1880) 44
Willem III van Nederland (1817-1890) 56
Willem II van Nederland (1792-1849) 46, 52,
56, 85
William IV van Engeland (1765-1837) 25
Willmers, Rudolph 56
Wolf, Jürgen 108
Wuille, Henri (1822-1871) 52

Y

Youssoupov, Nicolas (1827-1891) 82, 84, 85,
86, 105, 124
Youssoupov, prinsen 55

Z

Zanger, Gustav (1848-?) 86
Zehethofer, Joseph 105
Zuyten, G. 97

Adrien François Servais (1807-1866) as a travelling cello virtuoso

The nineteenth century saw on the one hand the disintegration of the system of noble patronage, which resulted in the loss of an important source of income for many musicians, but on the other hand, the nineteenth century also produced the Romantic Movement, which brought the virtuoso to the fore, and the emergence of the bourgeoisie, which became an important music consumer. A virtuoso's need to be seen and heard led to a life of travel. Obviously travelling all over Europe was not as easy 150 years ago as it is today. How did these musical travellers succeed in their aim? Their travelling probably went hand in hand with plenty of adventures and efforts. How did the virtuosi manage to perform in so many different places? What was their repertoire? How did the audience and the press respond to the travelling virtuoso, and what was his position in the European music scene? While there are plenty of questions, there are few answers to be found. Sadly the phenomenon of the travelling virtuoso has not been studied in depth and recent biographies of travelling virtuosi are few and far between.

The Belgian cellist Adrien François Servais was one of the above-mentioned travellers. Since he travelled all over the European continent for thirty-three years, his career is certainly worth close examination. To date, very little archival research into the life and work of Servais has been undertaken. Personal letters, the accounts of concert organizers, programs, reviews, announcements, scores, diaries, and memoirs all contain a wealth of information. Thanks to these materials (found in more than fifty archives, both domestic and foreign) we can form a pretty accurate picture of Servais' training and artistic career.

The subjects of the first chapter are the youth and education of Servais. Subsequent chapters each present one particular aspect of the research into the travelling virtuoso: The travelling Side (Chapter 2); The preparation and the remuneration of both casual engagements and concert tours (Chapter 3); The repertoire (Chapter 4); The role of the press, audience, and the connoisseurs within the music scene (Chapter 5).

In the very beginning Servais had focused his studies on the violin and the clarinet, it was not until the age of nineteen that he switched over to the cello. His first trip to Paris in December 1833 – April 1834 marked the start of thirty-three years of performing in most of Europe's important cities and in twenty-one European countries. These thirty-three years of performing found Servais on nearly every famous stage in Europe and in the presence of most of the many royal families. Servais appeared in concert with orchestras such as the London Royal Philharmonic and the Wiener Philharmoniker as well as with fellow virtuosi of whom include Franz Liszt, Anton Rubinstein, Felix Mendelssohn, Henri Vieuxtemps, Clara Schumann, and many others.

Every concert required a lot of preparation. For a tour (a series of concerts in one country) the itinerary would be fully mapped out in advance. During a concert tour it was not always possible to stick to this set mapped out schedule, for instance many arrangements had to be made on the spot, this could be due to performer illness, political rest, or even a challenge from a contemporary

Adrien François Servais (1807-1866) comme violoncelliste virtuose itinérant

Au dix-neuvième siècle, le mécénat exercé par les familles nobles tendait à disparaître et de ce fait beaucoup de musiciens perdaient une source importante de revenus. Mais le dix-neuvième siècle vit naître le ‘Romantisme’ qui mettait le virtuose à l’avant-plan; on assista aussi à l’ascension de la bourgeoisie qui devint un public friand de musique. Un virtuose voulait se montrer et être entendu. Des centaines de musiciens optèrent pour une existence de nomade. Il est évident que traverser l’Europe, il y a un siècle et demi, n’était pas une mince affaire. Comment ces musiciens nomades parvenaient-ils à leur destination? Nous supposons que ces voyages comportaient pas mal d’aventures et d’efforts. Comment ces virtuoses réussissaient-ils à donner des concerts à tant d’endroits différents? Quel était leur répertoire? Comment le public et la presse réagissaient-ils face au virtuose itinérant et quel était sa position dans le monde musical européen? Ce sont des pistes de réflexion nombreuses et intéressantes mais y a-t-on déjà donné une réponse? Hélas, le phénomène du virtuose itinérant est encore relativement peu étudié à ce jour. Et des biographies récentes consacrées aux virtuoses itinérants sont des denrées rares.

Le violoncelliste belge Adrien François Servais faisait partie de ces virtuoses itinérants. Durant trente-trois ans, il a sillonné le continent européen. Il est donc intéressant de se pencher sur sa carrière. L’étude des archives relatives à la vie et à l’œuvre de Servais était pratiquement au point mort. Pourtant l’information est disponible, riche, précieuse; elle est contenue dans les lettres, la comptabilité tenue par les organisateurs des concerts, les partitions, les journaux intimes et les mémoires. Grâce à la matière issue d’une cinquantaine d’archives belges ou étrangères, nous pouvons nous forger une image relativement bonne de la formation de Servais et de sa carrière artistique.

Le premier chapitre est consacré essentiellement à la jeunesse de Servais et à sa formation. Les chapitres suivants traitent chacun d’une facette de l’étude du virtuose itinérant: le voyage (chapitre 2), la préparation et les honoraires de concerts ponctuels et de voyages comportant plusieurs concerts (chapitre 3), le répertoire (chapitre 4), le rôle joué par la presse et le public et la considération témoignée par le monde musical à un virtuose de l’importance de Servais (chapitre 5).

Servais a commencé sa formation musicale par le violon et la clarinette et à dix-neuf ans, il se consacre au violoncelle. Son premier voyage à Paris en 1833-1834 marqua le début d’une carrière internationale de virtuose violoncelliste itinérant. Pendant trente-trois ans, il se produisit dans les villes les plus importantes de vingt-et-un pays européens (actuels), dans des salles réputées et pratiquement devant toutes les cours européennes. Il joua avec des orchestres tels le London Royal Philharmonic Society et le Wiener Philharmoniker et aux côtés de collègues-virtuoses tels Franz Liszt, Anton Rubinstein, Felix Mendelssohn, Henri Vieuxtemps et Clara Schumann.

Un concert nécessitait une importante préparation. Une tournée était soigneusement organisée au préalable. En revanche pour un voyage consacré aux concerts, on se disait “espérons et risquons!": on réglait beaucoup de problèmes sur place et des imprévus surgissaient inévitablement. Servais a dit un jour en soupirant: “Ah! Le métier de donneur de concerts!” en faisant allusion aux nombreuses difficultés pratiques auxquels un virtuose devait faire face. L’approche de Servais est

Adrien François Servais als rondreizend cellovirtuoos

Honderden musici kozen in de negentiende eeuw voor een reizend bestaan. Europa door-kruisen verliep toen veel minder vlot dan vandaag. Hoe speelden de virtuozen het klaar om op zoveel plaatsen op te treden? Wat voor repertoire brachten ze? Hoe reageerden het publiek, de pers en de muziekwereld op de reizende virtuoos? Deze en andere vragen behandelt Peter François aan de hand van de Belgische cellovirtuoos Adrien François Servais, die zelf heel Europa heeft rondgereisd. De auteur putte hiervoor uit een vijftigtal archieven in binnen- en buitenland.

De auteur

Peter François is historicus en muzikant. Zijn onderzoek spitst zich toe op het negentiende-eeuwse muziekleven. Sinds 2003 is hij voorzitter van de vzw Servais en coördinator van het Festival Servais 2007, dat Servais' tweehonderdste geboortejaar viert. Hij is ook verantwoordelijk voor de Servaisafdeling van het Zuidwestbrabants Museum Halle. Hij is curator van de tentoonstelling "Adrien François Servais 1807-2007. Halse cellist met wereldfaam" (Halle, 5 mei – 6 juni 2007).

*Onder de Hoge Bescherming van Z.M. Koning Albert II
naar aanleiding van het tweehonderdste geboortejaar van
de Halse cellist en componist Adrien François Servais*